

Sípos Ferenc Egy lap 1848 történetéhez Vállaji Sípos Ferenc visszaemlékezései (töredék)

Vállaji Sípos Ferenc visszaemlékezéseiből mindössze egy lap maradt meg, a 37. és a 38. oldal.¹ A Nyírmihálydit előzőnlő orosz katonák 1944 őszén felprédálták a település központjában fekvő patikát, s a vele egy épületben lévő lakóhelyiségeket.² (Az ingatlan tulajdonosa, Sípos Berta³ gyógyszerész édesanyjával, özvegy Sípos Bélánéval⁴ és örökbe fogadott leányával, Sípos Erzsébettel⁵ már korábban elmenekült: kb. két hétig egy tanyán húzták meg magukat.) Értékek után kutatva az íróasztalban őrzött családi iratokat is szétszórták. A kéziratos könyv ekkor hullhatott lapjaira!

Amikor a front tovább vonult, akkor tért vissza a három védtelen nő a tanyáról. Az iratok közül ami még olvasható volt, azt összeszedték, „a többi ment a szemétkbe.”⁶

Sípos Berta 1950-ben költözött el Nyírmihálydiból, amikor a patikáját államosították. 1959-ig Nyírbogáton volt gyógyszerész, majd Debrecenbe költözött. Itt halt meg 1986-ban.⁷ A megmaradt családi iratokat jelenleg örökbe fogadott lánya, Sípos Erzsébet Nyakas Gáborné őrzi.

A megmentett visszaemlékezés-töredék betűhív szövege a következő:

*Es most, isten veled kedves H-a!⁸ isten veled!! Légy
bóldog, és szerencsés!! Nékem,
Még néhány nap
és számkivetetten*

1. Jelenleg Nyakas Gáborné debreceni lakos tulajdonában van.

2. Nyakas Gáborné szóbeli közlése.

3. Sípos Berta (Nyíregyháza, 1900 – Debrecen, 1986) Vállaji Sípos Ferenc unokája volt.

4. Sípos Béláné Ujváry Irma (meghalt 1947. november 10-én Nyírmihálydiban) Vállaji Sípos Ferenc menyee volt.

5. Később Nyakas Gáborhoz ment feleségül, Debrecenben lakik, ő őrzi a Vállaji Sípos család megmaradt iratait.

6. Nyakas Gáborné szóbeli közlése.

7. Nyakas Gáborné szóbeli közlése.

8. A rövidítést nem sikerült feloldanom, feltehetően Vállaji Sípos Ferenc hugának, Erzsébetnek (Nyírmihálydi, 1826–Nyírmihálydi, 1877) a becenevét rejti. Sípos Erzsébet 1847. november 22-én ment feleségül Nyírmihálydiban Ujfalussy Pálhoz; első gyermeküket, Tamást 1848. május 21-én Vállaji Sípos Ferenc és későbbi felesége, Ujfalussy Mária tartotta keresztvív alá.

*el kell hagynom,
Mindent, mit szerettem;
Mindent! óh e' gondolattól
Szívem oly beteg
Kiktől el szakadnom úgy fáj
Isten véletek! –*

*Szerető Testvéred
S: Ferencz⁹ –*

September (:1848:)

*E' levelet augusztus utóljáján küldöttem el H-hoz, magam pedig kevés vagyonom gondviselését testvéremre, 's férjére D: Jósefre¹⁰ bízva, a' Szabólcsi önkéntes Zászló aljba magamat bé soroztattam. – Sept: 4én már Kállóba a' Z. aljhoz¹¹ be kellett rükkolnom,¹² annálfogva Mihálydiba lévő rokonimtól, 's barátimtól el búcsúztam. Bucszuzásom, minthogy a' nélkül is meg voltam szomorodva; mentül rövidebb vólt, de L: barátomtól¹³ az elválás oly keserves vólt, mintha lelkemnek egy részét kellett vólna magamból ki szakítanom. – Hatodmammal mentem ekkor el; kik között vóltak M: Pál¹⁴
U: Márton.*

(37. oldal)

U: Márton,¹⁵ – K. Sándor¹⁶ – és Sz: Péter¹⁷ – mindnyájan rokonim, és barátaim. – A' forspontok,¹⁸ kik benünket Kállóba vóltak szállítandók, össze gyűltek, 's össze gyűlt velek a' fél falú, kik el menetelemet mindnyájan sajnállották, 's igyekeztek szándékomat véllem meg másíttatni. – De én határozatomhoz hű maradtam, 's érettem több szemekből

9. Sípos Ferenc. (Hogy valóban Sípos Ferenc a szerző, azt a visszaemlékezés-töredék megtalálásának körülményei valószínűsítik, és nővérének anyakönyvi adatai — l. 10. sz. jegyzet — bizonyítják.)

10. Sípos Julianna (Nyírmihálydi, 1819 – Nyírmihálydi, 1849) 1837. április 26-án ment férjhez Nyírmihálydiban Kisdobai Dobay Józsefhez.

11. Zászlóaljhoz.

12. Berükkol = bevonul katonának.

13. Nem sikerült azonosítanom.

14. Morvay Pál.

15. Ujfalussy Márton.

16. Valaki ceruzával utólag kiegészítette a rövidítést: *Kassai* Sándor.

17. Valaki ceruzával utólag kiegészítette a rövidítést: *Szabó*Péter. A hatodik személyre, Ladányi Zsigmondra nem utal a szerző. — A nevek azonosításához a nyírmihálydi református egyház anyakönyveit használtam és egy helyi, keltezetlen nemzetőri összeírást 1848-ból, melyen öt nevet (Ujfalussy Márton, ifjú Szabó Péter, Sípos Ferenc, Kassay Sándor, Ladányi Zsigmond) valaki ceruzával aláhúzott. E megjelölés a bevonulókra utal. (Morvay Pál nevét azért nem lehetett aláhúzni, mert az nem szerepelt a nemzetőri listán!) SZSZBMÖL IV. B. 106. 2. doboz, 5. tétel: a Nádudvari járás 3. szakasza szolgabírájának jelentése.

18. Forspont = előfogal, ingyenfuvar.

omló köny között kocsira ülve, 's honvéd¹⁹ társaimmal a' leg érzékenyebb dalokat énekelve, a' helység utczáin el vágattunk. –

Még akkor délre Kállóba értünk; be kísért L barátom is; de a' többi velem jött honvéd társaim mindnyájan meg bánták, hogy honvédek lettek, és csak sok rimánkodásaim következtibe esküdtek fel. –

A' leg közelebb reánk jött vasárnap²⁰ nagy ünnepegy volt a Zászló fel szentelésére rendezve. A' vár előtti piacon N Kállóba²¹ volt négy szegbe az egész Z alf²² fel állítva, 's ennek közepén egy emelvény, hol az isteni tisztelet véghez ment. Az isteni tisztelet be végzése után, a' megye főispánja gf D.²³ taraczkok dúrrogása, és fegyverek ropogása között ki hozta a' megye házából a' Zászlót, melybe az első szeget gf D: neje a' Zászló kereszt anyja előttünk ütötte belé. – A' megye alispánja P. László²⁴
harsogó

(38. oldal)

A megfogalmazásból látszik, hogy Vállaji Sípos Ferenc nem naplót vezetett, hanem utólag, már a szabadságharc bukása után vetette papírra élményeit. Az önkényuralom nehéz éveiben óvatosnak kellett lennie – nem tudhatta, nem kerül-e illetéktelenek kezébe a kéziratos könyv –, épp ezért senkit nem szerepeltet teljes névvel...

Hogy mit tartalmazhatott a könyv első harminchat oldala – talán ifjú korának emlékeit: neveltetését, tanulmányait, s minden bizonnyal 1848 tavaszának, nyarának helyi eseményeit –, nem tudjuk, mint ahogy azt sem, hogy hány oldal követte még a harmincnyolcadikat...

Vállaji Sípos Ferenc visszaemlékezéseiben búcsúról, szomorú elválásról, nehéz kötelességről beszél: csak a hangulatot ragadja meg, a mélyben húzódó okokról hallgat. Egy egykorú tudósítás²⁵ viszont – bár lelkendezve kommentálja az eseményeket – valami problémát azért sejtet:

„N. – K á l l ó, sept. 5-kén. Azon ministeri rendelet folytán, mellyben a' törvényhatóságok felhivattak, hogy önkintes seregeket, bizonytalan ideig szolgálándókat nemzetőrökből teremtsenek, Zabolcs-megye bizottmánya egy illy sereg összetoborzását, azon meghatározással azonban, hogy a' beállandó hadiszolgálatra egy évig köteleztetik, néhány nappal ez előtt elhatározá. A' sereg száma ezerre tüzetett ki. A'

19. A szerző következetesen honvédekről beszél, holott ekkor még hivatalosan önkéntes nemzetőr volt a nevük, e zászlóalj csak 1848 novemberében alakult át honvédzászlóaljjá. A fogalmazás is bizonyítja: a kéziratos évekkel az események után keletkezett!

20. A bevonulás napjaként szeptember 4-ét említi, ez hétfőre esett, a rá következő vasárnap tehát szeptember 10.

21. Nagykálló.

22. Zászlóalj.

23. Gróf Dégenfeld Imre.

24. Péchy László.

25. *Közöny*, hivatalos lap. 95. szám, 1848. szeptember 12. 483.

dolog siettetése végett minden községre aránylag kivettetett, hány illy önkintest hozzon be a' kitüzött időre. Nem lehet eléggé dicsérni a' községek engedékenységét és szorgalmát, mellyel a' haza ezen védői betoborzatnak: természetesen az eddig összeírt nemzetőrökhöz szorosán nem ragaszkodnak, hanem a' törvény értelmében a' különben alkalmas szegényebb sorsu is bevételük ezen seregbe. E' hadsereg száma a' 700-at már haladja, 's az eddigiekből következtetve, néhány óra alatt az egész ezred kiáll. Szép látni, midőn a' helységek előljárói, a' maguk illetőségökkel, szekeren egymást felváltva, a' megye háza előtt megállnak, 's a' nemzetőrök, jobbára már szinte a' helységek költségén felöltöztetve, kék dolmány 's nadrágban túri süveggel leugrálnak; mind eleven fiuk, 's derék magyar legények, kikre nézve mi sem volna szomorítóbb, mint ha bármi okbul be nem soroztatnának; ha valamelyik különben vállas melles fiu attól tartana, hogy az illő magasságot még meg nem ütné, készebb ágaskodni, vagy a' feje feletti mozgó famértéket lopva a' fejéhez huzni, semhogy a' seregből kimaradjon; tisztjeik már jobbára megválasztvák, leginkább sorkatonaságnál szolgált gyakorlott egyénekből.

Belügyminister²⁶ ur 8370 számú rendelete, mellyben az országgyűlésileg megszavazott hadsereg kiállításához szükséges előkészületek megtételni rendeltetnek, f. hó 4-kén különben is bizottmányi gyűlés levén főispánunk elnöklete alatt, felolvastatván, az összeírás gyorsítása végett több küldöttségek nevezettek ki, az összeírást e' hó 10-kére beadandók."

A szövegből nyilvánvaló: nem mindenki önként jelentkezett, a községekre arányosan kivetették, hogy hány „önkéntest” kell kiállítaniuk; nem nemzetőrök, szegényebb sorsúak is bekerültek a „seregbe”! Egy nyíregyházi nemzetőr nem is hagyta mindezt szó nélkül, ő már élesen fogalmazott:²⁷

„S z a b o l c s b ó l, aug. 25. A megyei gyűlések, mióta bizottmányokba alakultak, úgy szólván ájulásban vannak. Határozataikban valami feltételes hang vehető észre: »ha a ministerium helyben hagyja!» és többnyire bizonytalan eredményt szül az egész. Világos, hogy a megyei rendszer mindenható elemei belső felemészítő tusában küzdenek a ministeri felelősség következtésével... 23-kán e hónapban bizottmányi ülés volt Kállóban, a ministeri nemzetőrökből kiállítandó önkényteseket érdeklő rendelet tárgyalatott. ... Mennyi confusio,²⁸ milly unodalmas feleselések, mennyi insequentia²⁹ tálaltatott itt ki! A ministerium rendeli, hogy nemzetőrökből állítsunk ki önkényteseket, mi meghatározzuk: – jó, mi toborzunk, azután – ha nem nemzetőr a ki beáll, úgy azzá canonizáljuk,³⁰ a ministerium rendeli: hogy önkénytesekből alakuljon ezen sereg bizonytalan számig; mi meghatározzuk, kényszerítőleg kivette minden község s városra a számot, hogy 1000 kiüssön, és ha a község a reá kivett egyéneket ki nem állithatja: úgy akkor az ő költségén – másutt toborzunk. Ez azután önkénytesen – és a nemzetőrökből lesz adva!? ...

Különben a ministeriumot tudositani fogjuk – határozatainkról, hogy contramandálhassa,³¹ ha tetszeni fog neki. Nyíregyháza városa a maga önkényteseinek 20 pft³²

26. Szemere Bertalan.

27. *Nemzeti*. Politikai hírlap. 96. szám, 1848. augusztus 31. 378–379. Aláírás: Egy nemzetőr.

28. Confusio = zavar, rendtelenség.

29. Insequentia = következtelenség.

30. Canonizál = avat, törvényesít.

31. Contramandál = visszautasít.

32. Pengőforint.

foglaló pénzt fog adni; és ha családostok, itthon nejeikre s gyermekeikre gond még akkor is fog fordítani: ha elvérzenének a harcban, vagy csonkulva jönnének haza.”

Vajon Nyírmihálydi hogyan állította ki a rá kivetett hat „önkéntest”? Mennyi vita, veszekedés árán sikerült határozni? Volt elég jelentkező vagy sorshúzás döntött? Az egykorú iratokból³³ csak annyi derül ki, hogy augusztus 18-án elővették a 93 nevet tartalmazó, már jóval korábban elkészített nemzetőri összeírást,³⁴ tanúkat hallgattak ki: vajon az összeírtakon kívül van-e még valaki a helységben, aki legalább 100 pengőforint jövedelemmel rendelkezik, de a nemzetőrök sorába bejegyezve nincs, illetve a beírt nemzetőrök között van-e olyan, aki a „törvény rendelte birtok képességgel nincs felruházva”? Új nemzetőrökkel nem bővült a lista, viszont kiderült, hogy több személynek kevesebb a jövedelme a törvény által előírt 100 pengőforintnál: őket azonban nem húzták ki a jegyzékből, csak keresztet tettek a nevük mellé. És ismerjük a döntést is. Ha a szervezendő új alakulatot nemzetőrökből kellett kiállítani, akkor a hat személyből csak hárman feleltek meg az előírásoknak: Sípos Ferenc 2. alhadnagy, Ujfalussy Márton tizedes és ifjú Szabó Péter közőr; Sípos Ferenc jegyző volt, két társa pedig gazdálkodó. Bár a tanúvallomások szerint Ladányi Zsigmond tizedes és Kassay Sándor dobos, tiszteletbeli káplár a megkívánt jövedelemmel nem rendelkezett, ők is a kiválasztottak közé kerültek. Előbbi gazdálkodó, utóbbi asztalos volt. Ladányi Zsigmond mellett szólt, hogy ő már korábban katona lehetett, ugyanis az észrevétel rovathat a neve mellett ez állt: szabadságos káplár. A nemzetőri névjegyzékben a Morvay családból négyen szerepeltek (József, Zsigmond, István és Sándor), végül egy ötödik, Morvay Pál „vonult be”, nyilván ő még önálló háztartással, jövedelemmel nem rendelkezett, valamelyik családtagja helyett jelentkezhett! Sípos Ferenc visszaemlékezéseiből kitűnik, öten rokon, baráti kört alkottak, de ők se igen lelkesedésből, hanem – talán a többiek vonakodását látva – inkább virtusból jelentkeztek. Ez magyarázat lehetne arra is, hogy Nagykállóban már-már miért gondolták meg magukat...

Markos László szolgabíró augusztus 20-án Szakolyból küldte el az első alispánnak a Nádudvari járás harmadik szakaszában (Balkány, Szakoly, Gelse, Mihálydi, Nyíradony és Mártonfalva) készített tanúvallomásokat és nemzetőri összeírásokat.

Az eskütétel, az új alakulat zászlószentelésének időpontját két visszaemlékező, Krasznay Gábor³⁵ és Krúdy Gyula³⁶ szeptember 12-re tette. (Az első vármegyei monográfiában³⁷ is ez az adat szerepel.) Borcsik Salamon³⁸ viszont – Sípos Ferencel egyezően – szeptember 10-ét ír. Újságcikkek, egykorú tudósítások segítenek a helyes időpont kiderítésében:

„K á l l ó, sept. 13. A megyénkbeli 1000 főnyi önkénytes nemzetőri csapat részére köztiszteletben álló főispánunk lelkes neje által ajándékozott zászló felszentelési

33. SZSZBMÖL IV. B. 106. 2. doboz, 5. tétel: a Nádudvari járás 3. szakasza szolgabírájának jelentése.

34. Szabolcs vármegyében már 1848. április végén megkezdődött a nemzetőrség szervezése, ám létszámadat csak júniusból van, feltehetően ekkorra készültek el az összeírások. Urbán Aladár: A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848. nyarán. Budapest, 1973. 382.

35. Kedves Gyula: A 48. honvéd zászlóalj története az 1848–49-es szabadságharcban, alakításától Budavár bevételéig. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1990. 2. sz. 95. 30. jegyzet.

36. Krúdy Gyula: A szabolcsi 48-ik honvéduzászlóalj rövid történeti vázlat. 1848–49. *Történelmi Lapok*. I. évf., 1892. 38.

37. Magyarország vármegyéi és városai. Szabolcs vármegye. Szerkeszti dr. Borovszky Samu. Budapest, 1899. 483.

38. Nagykállótól Komáromig (Egy 48-as szabolcsi honvéd naplója). Kiadta Soltész István. Nyiregyháza, 1956. 7.

ünnepélye, taraczk durrogások között sept. 10-én tartaték. A jelenet valóban meghatározó volt: – középen egy festett sátor, – előtte szószékül szolgáló emelvény, négyeszer alakba felállítva az önkényes sereg, – szegélyzetül a legtarkább vegyületben a néző tömeg hulláma. Az ünnepély nagyszerűségét jelentékenyen emelé helybeli ref. lelkes Szondi urnak – valóban classicus beszéde, s őrnagy Patai István urnak a zászló átvételekor szabatos rövidséggel ejtett lelkes szónoklata. Az egészet a csapat eskü moraja fejezte be, – fenndobogtak kebleink a szent moraj hallásánál; s a kis sereg föllelkesülése magasztos érzeményeket keltett sziveinkben. Népszabadságot gyilkoló zsarnokok ott fenn! tudjátok meg, hogy e tömegeből akaratlanul kitörő emelkedettség nem muló tünemény, a mely nemzet pedig fellelkesülni tud, annak sirja megásva nincs, azt a pokol minden ármányai sem képesek megdönteni.³⁹

A fenti tudósítás szerzőjét nem ismerjük, egy hétre rá „a szabolcsi önkényes zászlóalj 4-dik századából Horvát Pál” foglalta össze az új alakulat addigi történetét; írását így kezdi:⁴⁰

„N.Kálló, sept. 20. Folyó hó 10-én volt önkénytesi zászlónk szépszerű felszentelése.

Lelkes honleányunk, gróf D e g e n f e l d n é mint keresztanya tartá keresztvizre az önkeze által készített azon zászlót, mely alatt a hazáért és szabadságért élni s halni sat.⁴¹ esküvénk.”

Végezetül szóljunk néhány szót a visszaemlékezés szerzőjéről is! Vállaji Sipos Ferenc 1823-ban született Nyírmihálydiban, nevét 1823. október 12-én jegyezték be a református egyház anyakönyvébe. Édesapja, Sipos Péter ekkoriban – 1822-ben és 1823-ban – a nyírmihálydi közbirtokosság főmezőbírája és a nemesek hadnagya volt;⁴² édesanyját Bégányi Eszternek hívták. Korán önállónak kellett lennie: anyját 1832-ben, apját 1844-ben vesztette el. 1848-ban a jegyzői tollat cserélte kardra: a nemzetőrség szervezésekor 2. alhadnagynak választották meg,⁴³ feltehetően ezt a rangját az önkéntes nemzetőr zászlóaljban is megtartotta; előléptetéséről, más alakulathoz helyezésétől nem találtam adatokat. A szabadságharcot Komáromban fejezte be mint főhadnagyi rangú segédtsízt.⁴⁴ Visszatért Nyírmihálydiba. Juliánna nevű nővérét már nem találta életben: 1849. augusztus 6-án halt meg kolerában. Sógórától átvette birtokait, gazdálkodni kezdett. 1857. március 15-én, a forradalom 9. évfordulóján, élete 34. évében kötött házasságot: Ujfaluassy Máriát vette feleségül. Megérte a kiegyezést, 1868. november 10-én halt meg, tudóvész oltotta ki életét. Fia, Béla (Nyírmihálydi, 1863 – Nyíregyháza, 1918) és unokája, Ferenc (Nyíregyháza, 1895 – Nyíregyháza, 1946) Szabolcs vármegye főjegyzője lett.

39. *Nemzeti*. Politikai hírlap. 116. szám, 1848. szeptember 23. 459.

40. Uo. 118. szám, 1848. szeptember 26. 467.

41. Satöbbi.

42. Magyar Országos Levéltár, O. 69. Acta post advocatos. Reverales S. Fasc. 129. nro. 97. Sipos Péter iratai.

43. SZSZBMÖL IV. B. 106. 2. doboz, 5. tétel: a Nádudvari járás 3. szakasza szolgabírájának jelentése.

44. Magyarország vármegyéi és városai. Szabolcs vármegye. Szerkeszti dr. Borovszky Samu. Budapest, 1899. 531., Honvéd schematismus, vagy is: az 1848/9-i honvédseregből 1868-ban még életben volt főtisztek névkönyve. Összeállította: Mikár Zsigmond alszázados. Kiadta: Bakó Farkas százados. Pest, 1869. 85.

Es azaz, isem vedd kedvs. H. a. isem vedd!! Légy
bóval, is ferencos!! H. H. H.

Hegyes, azaz
és fiamlásom
El kell hagynom,
Hindens, omis fröndös,
Hindens. Itt igazolhatom
Szem az becses
kötőt el faldom az f. f.
Jsem véltus!!

Ferenc Szerván
S. J. H.

Szeptember 1848.

Éltem azaz, isem vedd kedvs. H. a. isem vedd!! Légy
bóval, is ferencos!! H. H. H.
Hegyes, azaz
és fiamlásom
El kell hagynom,
Hindens, omis fröndös,
Hindens. Itt igazolhatom
Szem az becses
kötőt el faldom az f. f.
Jsem véltus!!